

**Historie – základní vývojové tendence české kinematografie
v letech 1945 - 2009 a jejich vyhodnocení**

Historie - základní vývojové tendence kinematografie v letech 1945 - 2009 a jejich vyhodnocení

I. období státního monopolu 1948 – 1989 / období od znárodnění do sametové revoluce 1945 - 1989

Před obdobím státního monopolu spadal filmový průmysl a kinematografie rezortně pod Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností (až do roku 1942, pak pod Ministerstvo lidové osvěty). Vzhledem k výhodnosti filmového podnikání u nás proběhly před obdobím státního monopolu rozsáhlé investice do českých ateliérů, laboratoří a technického zázemí ze strany českých a německých firem (nové haly na Barrandově atd.).

Již během války připravovali levicově orientovaní filmaři a intelektuálové znárodnění všech složek kinematografie, od filmových studií až po kina. Brzy po osvobození byl schválen dokument ovlivňující českou kinematografii na 50 let: Dekret prezidenta republiky E. Beneše č. 50 ze dne 11. srpna 1945 o opatřeních v oblasti filmu.

Diskuse a úvahy, jak by znárodněná kinematografie měla vypadat, skončily rokem 1948, kdy byl vládním nařízením č. 72/1948 Sb. zřízen státní podnik Československý státní film. Základem bylo zavedení centralizace a tuhé cenzury. Mezi lety 1948-1956 prochází Československý státní film obdobím stěží přehledných reorganizací, mění se jeho nadřízené orgány i vnitřní struktura. V padesátých letech, kdy kulminovala návštěvnost v kinech a zisk z filmových představení byl pro obce zajímavým zdrojem příjmů, došlo k významné změně ve vlastnictví kin. Vláda ve velké míře převedla kina do vlastnictví národních výborů a pro jejich provoz zřídila krajské filmové správy. Tržby z filmových představení byly rozdělovány v poměru 50% ve prospěch kin a 50% ve prospěch distributora.

V roce 1957 byl v podstatě položen základ nové organizační struktury Československého státního filmu (dále jen ČSF), když byla výnosem Ministerstva školství a kultury ČSR ze dne 18. 1. 1957 vytvořena Hlavní správa ČSF a založeno šest samostatných hospodářských organizací. (Filmové studio Barrandov, Krátký film, Filmové laboratoře, Filmový průmysl, Ústřední půjčovna filmů a Československý filmexport). Hlavní správa ČSF byla později přeměněna na Ústřední ředitelství ČSF a k šesti podnikům přibýly další dva, když byl v roce 1974 zřízen Československý filmový ústav a v roce 1977 z Krátkého filmu vyčleněno samostatné Filmové studio Gottwaldov.

Vztah státu a kinematografie byl v tomto období jednoznačně dán centrálním řízením a úplnou kontrolou všech odvětví filmu prostřednictvím Ústředního ředitelství ČSF.

Ve studiích FS Barrandov, Krátkého filmu a FS Gottwaldov se vyráběly filmy distribuované v tuzemsku Ústřední půjčovnou filmů (dále jen ÚPF) a v zahraničí Filmexportem. Zahraniční filmy kupoval pro českou distribuci Filmexport, samotnou distribuci pak přebírala ÚPF. Technickou stránku filmové výroby a distribuce zajišťoval Filmový průmysl a Filmové laboratoře Barrandov. Ústřední ředitelství na základě ročního plánu zadávalo studiím výrobu filmů, po jejich schválení uhradilo náklady na výrobu a předalo film ÚPF do distribuce. Kina, která patřila národním výborům, odváděla ÚPF polovinu hrubých tržeb, ÚPF převáděla veškerý zisk z distribuce zpět Ústřednímu ředitelství.

Do roku 1984 byla kinematografie oddělenou součástí rozpočtu MK, na niž však ministerstvo nemělo vliv, neboť byl schvalován na federální úrovni. Náklady, které nebyly kryty vlastními příjmy podniku, dotovalo ÚŘ ze zisku ostatních podniků. Při zavádění nových ekonomických opatření byl v roce 1985 převeden ČSF do federálního rozpočtu, ale na rozdíl od ostatních resortů, jež musely plnit vůči státnímu plánu a rozpočtu přes sedmdesát hospodářských ukazatelů, ČSF měl dodržovat pouze dva ukazatele – odvod volného zůstatku zisku a mzdovou regulaci. ÚŘ ČSF mělo díky tomu volnost v rozhodování o finančních prostředcích, které obíhaly v oblasti kinematografie, což mu pochopitelně přinášelo nebyvalou míru nezávislosti v direktivně řízeném hospodářství.

Náklady na výrobu českých filmů ve filmových studiích, nákup práv zahraničních filmů Filmexportem či tantiémy autorům byly hrazeny z tzv. kinematografického fondu, do něhož jednotlivé podniky odváděly zisk ze své činnosti. Fond kinematografie byl rozpočtovou položkou celkového rozpočtu ÚŘ ČSF, vytvářeným podle metodiky ekonomického oddělení a jeho roční příjmy se pohybovaly okolo 300 milionů korun.

Tabulka č. 1 - Bilance podniků ČSF podle účetní metodiky ÚŘ ČSF v roce 1989 (v mil. Kč)

podnik	ÚŘ	FSB	KF	FSG	ÚPF	FEX	FLB	FP	ČSFÚ	celkem
Výkony/ výnosy	2,1	372	201,7	37	95,4	26	210,2	114,8	13,1	1 072,3
náklady	16,5	341,3	191,8	34,5	91,4	21,9	184,9	104,8	23,2	1 010,3
bilance	-14,4	30,7	9,9	2,5	4	4,1	25,3	10	-10,1	62,0

ÚŘ – Ústřední ředitelství; FSB – Filmové studio Barrandov; KF – Krátký film; FSG - Filmové studio Gottwaldov; ÚPF – Ústřední půjčovna filmů; FEX - Československý filmexport; FLB - Filmové laboratoře; FP – Filmový průmysl; ČSFÚ - Československý filmový ústav
zdroj: Transformace české kinematografie v letech 1989-1999, Pavel Strnad (Diplomová práce, FAMU, 2000)

Tabulka č. 2 - Zdroje a výdaje Fondu kinematografie pod Ústředním ředitelstvím čs. filmu v roce 1989

zdroje (v mil. Kčs)		výdaje (v mil. Kč)	
půjčovné z kin, videa, TV a ostatní	228,1	výroba českých filmů	221,0
půjčovné za archiv. materiály	8,9	distribuční náklady ÚPF	80,2
vývoz práv Filmexportem	14,6	dovoz programů pro videopůjčovny	14,4
výtěžky z rekupace stříbra	14,4	dovoz práv a materiálů Filmexportem	36,6
výnosy kultur. politických akcí	0,8	poplatky z autor. práv	11,3
zůstatek FFT z minulého období	4,1	kolektivní zainteresovanost studií a ÚPF	3,1
dotace ze státního rozpočtu	108,0	náklady kultur. politických akcí	20,0
		rizika a odpisy nerealizovaných akcí	5,0
celkem zdroje	378,9	celkem výdaje	391,6

zdroj: Transformace české kinematografie v letech 1989-1999, Pavel Strnad (Diplomová práce, FAMU, 2000)

II. období před vstupem do EU 1989 – 2004

Listopad 1989 přinesl s pádem režimu i zhroucení centralizovaného, samofinancujícího se modelu kinematografie, spontánně převládla privatizace. Transformace české kinematografie začala v roce 1990 z iniciativy filmařů, sdružených v obnoveném profesním svazu FITES. K 1. 1. 1991 došlo Nařízením vlády č. 429/1990 Sb. ke zrušení VHJ Československý film a jeho Ústředního ředitelství (dále jen „ÚŘ ČSF“). Největší chybou pro další období trvající prakticky až do dnes byla skutečnost, že centralizovanou totalitní strukturu filmového průmyslu nikdo nedokázal nahradit jinou strukturou, odpovídající potřebám soukromého sektoru kinematografie a filmového průmyslu.

Pověření v oblasti kinematografie „přebírá“ MK – tím došlo i k formálnímu oddělení české a slovenské kinematografie. K faktickému rozdělení došlo už v průběhu 50. a 60. let, kdy slovenská kinematografie spadala do gesce ústředních slovenských orgánů, a po federalizaci (1968) pod Ministerstvo kultury Slovenské republiky.

V letech 1990 – 1993 vznikla paradoxní situace, kdy stále formálně platil Dekret 50/1945, ale jeho jednotlivá nařízení byla trvale porušována – například tlakem na dovoz filmů ze strany hlavních amerických distributorů, a natáčením prvních soukromých filmů.

V roce 1991 FITES prosadil svého kandidáta na místo poradce ministra kultury pro kinematografii, kolem něhož později vzniklo oddělení kinematografie, pověřené přípravou audiovizuální legislativy, prosazením privatizace filmových podniků, složek bývalého Čs. filmu a dalších nezbytných transformačních kroků, následně i koncepce kinematografie, zastupování státu v institucích EU. Z uvedeného se však nepodařilo prosadit vše a především ne ve vyhovující formě.

V roce 1991 bylo přerozděleno 100 milionů Kč (de facto zbytek redistribučního fondu rozpočtové položky určené na výrobu z celkového rozpočtu ÚŘ ČSF) – 50 % stávajícím podnikům (Barrandov, Zlín, Krátký film) a 50% do nově vznikající soukromé filmové tvorby.

Vznikly dva zásadní zákony, které upravovaly fungování kinematografie - v roce 1992 byl přijat Zákon o státním fondu ČR pro podporu a rozvoj české kinematografie (Zákon 241/1992 Sb.), o rok později Zákon o některých podmínkách výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl (Zákon 273/1993 Sb). Hlavním přínosem zákona č. 273/1993 Sb. bylo především zrušení státního monopolu v oblasti kinematografie. Dalším podstatným bodem zákona je definice postavení Národního filmového archivu a jeho práva hospodařit s originálními nosiči českých kinematografických děl.

V červenci 1992 vznikl Národní filmový archiv z původního Čs. filmového ústavu a v březnu 1993 Asociace českých filmových klubů (AČFK). Byla založena Unie filmových distributorů (UFD) a Unie videodistributorů, která se brzy změnila na Českou protipirátskou unii (ČPU). Dále zde byly Unie českých producentů a Asociace českých producentů (později Asociace producentů v audiovizu – APA) a od roku 1995 také Česká filmová a televizní akademie (ČFTA). V roce 1999 vznikly Asociace provozovatelů kin (APK) a v roce 2003 obecně prospěšná společnost Česká filmová komora (zřízená APA, UFD a APK).

Privatizace posledního z filmových podniků, Ateliérů Zlín, byla dokončena až o pět let později. Přestože tedy ještě platil znárodnovací Benešův dekret, vznikaly již v roce 1991 první soukromoprávní subjekty, které začaly v oblasti kinematografie podnikat.

ÚŘ ČSF stačilo ještě o vánocích roku 1990 před koncem své existence privatizovat Krátký film včetně producentůvých práv ke všem filmům a tak zákon č. 273/1993 Sb. už mohl převést jen práva k filmům vyrobeným ve FS Barrandov a Gottwaldov.

V roce 1992 poklesla produkce hraných filmů oproti letům předešlým na pouhých 9 filmů. Jestliže se v následujících letech zvýšila a udržela na počtu 15 až 20 titulů ročně, je to zásluhou České televize, která pochopila výhodnost investic do domácí tvorby pro televizního vysílatele, a stala se majoritním

producentem a koproducentem českých hraných filmů. Jen ojediněle se na konci 90tých let na komerčních filmových projektech podílely soukromé televize. Tato situace se začala koncem roku 2004 měnit.

Počátkem devadesátých let došlo k totální proměně trávení volného času, možnost cestování, podnikání a otevřené kulturní styky způsobily logický, ale nepříjemný pád návštěvnosti kin. Kino již nebylo jediným místem, kde se bylo možné běžně setkávat se „západní“ kulturou, a to nemohl změnit ani necenzurovaný příchod hollywoodské produkce. Tento pokles návštěvnosti se v roce 1992 krátce zpomalil, ale s nástupem soukromých komerčních televizí návštěvnost opětovně výrazně klesla. To vše mělo výrazně negativní dopad na výrobu nových českých filmů, pro něž byl dříve výnos z kin hlavním zdrojem filmů.

Představa filmového podnikání coby lukrativního oboru, i skromnější verze, že český film se sám uživí, se ukázala jako iluzorní. Logickou reakcí producentů byl na jedné straně příklon k levnějším snímkům, podbízejícím se většinovému diváckému vkusu, na druhé straně k ekonomicky spolehlivým sektorům trhu, tj. službám pro zahraniční filmové a televizní štáby či výrobě reklam.

Postavení kdysi vzkvétající a na osobnosti bohaté animované tvorby bylo ještě problematičtější, dokumentární film se po odříznutí státních finančních zdrojů ocitl na pokraji zániku. Obě tyto oblasti kinematografie, nakonec přežily díky zakázkám České televize.

U nově vzniklých soukromých subjektů působících v oblasti kinematografie byl nedostatek financí nouzově řešen jednorázovou překlenovací dotací ze státního rozpočtu. Trvalejší podporu měl poskytnout Státní fond ČR pro podporu a rozvoj české kinematografie, zřízený zákonem v roce 1992.

III. období pokusů o novelizaci platných zákonů popř. o vytvoření zákona nového v Parlamentu ČR

č. 241 poprvé

V srpnu 1997 projednávala Legislativní rada vlády návrh Věcného záměru zákona, kterým se měl doplnit stávající zákon o Státním fondu kinematografie. Návrh předložený ministrem kultury pod č.j. 552/97 byl stažen z programu jednání vlády na 31. schůzi vlády dne 27. 8. 1997.

č. 273 poprvé

Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 273/1993 Sb., o některých podmínkách výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl, o změně a doplnění některých zákonů a některých dalších předpisů, ve znění pozdějších předpisů

Již v rámci meziresortního připomínkového řízení byl původní komplexní návrh zákona o kinematografii (zahrnoval i novelu zákona č. 241/1992 Sb.) navržený ministrem Dostálem do značné míry okleštěn, a to zejména na základě zásadní připomínky MF k zavádění nepřímých daní. 9. března 2000 se původní komplexní návrh zákona o kinematografii připravený ministrem Pavlem Dostálem rozpadl, včetně plánů na zákonem zřízené České filmové centrum. Současný zákon o audiovizi je ve srovnání s tímto komplexním návrhem tedy pouze technickou normou. V této okleštěné podobě byl návrh předložen Poslanecké sněmovně. 28. června 2000 byl vládní návrh zákona zamítnut.

č. 273 podruhé

Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 273/1993 Sb., o některých podmínkách výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl, o změně a doplnění některých zákonů a některých dalších předpisů, ve znění pozdějších předpisů

17. května 2001 byla předložena původní verze zákona jehož obsahem bylo také ČFC, která ale opět neprošla jelikož si sněmovna představovala něco jiného. Návrh zákona byl vrácen.

č. 273 potřetí

Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 273/1993 Sb., o některých podmínkách výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl, o změně a doplnění některých zákonů a některých dalších předpisů, ve znění pozdějších předpisů

Vláda předložila sněmovně návrh novely zákona 4. 1. 2005. Zákon v konečné podobě vyhlášený 31. 5. 2006 ve Sbírce zákonů pod číslem 249/2006 Sb., byl opět pouze technickou novelou.

č. 241 podruhé

Vládní návrh novely -zákona č. 241/1992 Sb., o Státním fondu České republiky pro podporu a rozvoj české kinematografie

Byl předložen Poslanecké sněmovně v lednu 2005 a opět řešil nejzávažnější nedostatky stávající právní úpravy. Parlament sice tento návrh schválil, avšak Poslanecká sněmovna na svém jednání dne 23. 5. 2006 nepřehlasovala veto prezidenta republiky ze dne 12. 5. 2006 a novela nakonec nebyla přijata.